

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA UNELE HIDRONIME DIN BANAT

de

Virginia DAVID-OPRIȘA

Semantica toponimică, având ca model semantica lexicală („știința despre cuvânt”¹), (după opinia lui I. Toma² nu trebuie să luăm model semantica lexicală, nu trebuie să confundăm *noțiunea* cu *sensul*, acesta din urmă putând fi definit ca „informație pe care o poartă complexul sonor al unui cuvânt, contribuție a cuvântului în cauză la realizarea comunicării”) are ca obiect de studiu toponimul / hidronimul / oiconimul etc. și schimbările de sens ale toponimului atât din punct de vedere diacronic (istoric), cât și sincron (descriptiv). Acest din urmă punct de vedere analizează, sistematizează și clasifică sensurile toponimelor exact așa cum există ele la un moment dat în conștiința celor care le folosesc.

Există trei puncte de vedere, trei teorii cu privire la înțelesul numelui propriu: „1. nu au înțeles; 2. au înțeles mai mult decât numele comune, înțeles infinit; 3. au înțeles, dar nu infinit”³.

Sensul zero este un concept pus în legătură cu numele proprii de către cei mai mulți lingviști⁴, dar aceștia nu țin seama de originea numelor proprii (și anume numele comune), de funcționalitatea numelor proprii în procesul de comunicare. Chiar dacă nu există identitate între numele proprii și apelativele de la care provin, totuși toponimele, antroponimele etc. în integrarea lor în procesul de comunicare sunt compatibile semantic și formal cu celelalte componente ale limbii. Un cuvânt, deci și un

¹ Hristea, *Sinteze*, București, Editura Albatros, 1971, p. 17; vezi și Comloșan-Borchin, *Dicționar de comunicare*, I, p. 122-142 (se face distincția între „semnificația propriu-zisă – sensul lexical al cuvântului – și modul în care această semnificație funcționează în limbă – sensul gramatical al cuvântului”, p. 123).

² *Formula semantică*, p. 103 ș.u.

³ Florea, *Despre înțelesul numelor proprii*, p. 169; aceste teorii sunt susținute și de GA, I, p. 118.

⁴ Toma, *Formula semantică*, p. 110 (a se vedea nota 5, unde sunt enumerați lingviștii ce propun „teoria etichetei”).

toponim, are la nivelul limbii mai multe sensuri *virtuale*⁵, se actualizează câte unul (într-un enunț dat, iar în cazul toponimului în momentul creării lui). Putem deduce de aici ideea că toponimele sunt monosemantice, chiar dacă la origine apelativele sunt polisemantice. Termenul *crac* este folosit în toponimie cu sensul de „ramificație dintr-un deal sau munte”, dar și cu sensul de „ramificație a unei ape curgătoare”. În denominarea unor realități geografice diferite s-a actualizat un sens sau altul în funcție de subiectul denominator (cel mai adesea în funcție de frecvența folosirii unui nume de către o populație pe un anumit teritoriu). Structura *Cracu cu Trei Izvoare* are în componență un nume de apă, dar desemnează un toponim „un deal (la obârșie cu trei izvoare)”; structura *Cracu dintre Râuri* este denumirea unui oronim (un munte împădurit), dar și a unui fitonim „pădure între râurile *Mehadica și Belentin*”. În schimb, *Cracu Măgura* (pârâu), ~ *Lacului* (lac micuț), ~ *Vârtopului* (ogaș), ~ *Bobotului* desemnează realități hidronimice. În Banat, numărul hidronimelor ce au la bază acest apelativ este foarte mic, în comparație cu numărul toponimelor (nume de dealuri, de păduri, de teren arabil etc.).

Teoria *sensului infinit* al numelui propriu „se bazează pe regula variației invers proporționale dintre sfera și conținutul unei noțiuni, pornind de la aceeași confuzie între *noțiune și sens*”, afirmă același I. Toma în articolul citat, și nici ea nu elucidează problema sensului toponimelor, antroponimelor etc., pentru că ea susține ideea de asociere a unui nume propriu cu orice referent, fapt imposibil dacă ne gândim la funcția numelui propriu de a individualiza (doar anumite entități – persoane, locuri, animale etc. – adoptă un nume specific). În același timp, este evident și faptul că nici ideea că numele propriu exprimă noțiuni individuale nu este în întregime de acceptat, deoarece aparține unei alte științe: logica. Deci, se pune problema dacă există un sens sau nu al numelui propriu și care este formula semantică a acestuia.

O soluție s-a găsit atunci când în semantica toponimică s-a aplicat *analiza componențială*, metodă ce aparține lui H. G. Sørensen și care se bazează pe teoria: toate semnele lingvistice au sens, dar nu toate denotă. Numele proprii, ca și cele comune, pot semnifica fără a denota. Lor le este specific sensul individual, deci sunt nume individuale *sui generis*. După Sørensen, „constituenții semantici ai numelui propriu sunt *articolul hotărât + un apelativ (= stem) + o propoziție atributivă (sau un atribut)*, alcătuind astfel formula semantică a numelui propriu (implicit a toponimului): $P = x(\text{art.}) \text{ care} \dots$, unde P = numele propriu, x = stemul”⁶.

⁵ *Ibidem*, p. 103.

⁶ Sørensen, *The meaning of proper names. Worth a definiens formula for modern English*, Copenhaga, 1963, apud Toma, *Formula semantică*, p. 105; v. și Florea, *Raportul*, p. 214-215.

Sistemul onomastic este bazat pe o nomenclatură ce poate folosi această formulă, faptul acesta fiind o constantă cu funcție individualizatoare (specifică numelui propriu). Cele trei componente configurează sensul numelui propriu și realizează pe rând funcțiile acestuia: individualizarea principială, situarea categorială, identificarea referentului (în plan social, spațial, administrativ, temporal etc.). Iată formula semantică a unui hidronim: **Bega**, râul care izvorăște din M-ții Poiana Ruscă, de sub Vf. Padeș (1150 m), se formează din unirea a două râuri: Bega Poieni și Bega Luncani, lângă satul Curtea; începând de la Curtea este constituit din două cursuri colectoare, Bega și Bega Veche, ele confluează pe teritoriul Serbiei, la Klek, în amonte de vărsarea râului în Tisa, la Titel. Numele Bega se referea inițial doar la porțiunea inferioară a Timișului Mic, apoi acest nume s-a impus pentru întregul curs al râului. Sunt mai multe ipoteze: 1. v. sl. *bega* „die Fluchtige” (1928 – G. Kisch) < sl. *bjeg* „Flucht” (G. Giuglea), variantă cu care sunt de acord Crețan-Frățilă (2007); sl. (*s*)*beg* „refugiu, ascunzătoare” (1963 – N. A. Constantinescu); alb. *vega*, prin filieră sârbească (S. Pușcariu); magh. *böge* „porțiune de canal cu două ecluze” sau pec.-cum. *beg* (1962 – M. Bizerea; 1976 – O. Răuț); se presupune și că a fost creat de austrieci din rom. *Beghei*, srb. *Begej*, magh. *Böge(j)* (1935 – E. Petrovici).

Se știe că un aspect important al dinamicii vocabularului îl reprezintă modificările ce au loc în conținutul semantic al cuvintelor. Ele se încadrează în câteva direcții mai generale precum: „a) lărgirea sensului; b) restrângerea sensului; c) combinarea primelor două tipuri (prin succesiunea lor în timp sau prin alăturarea lor simultană)”⁷.

În ceea ce privește mobilitatea semantică, în toponimie este obligatoriu să se țină seama de faptul că, cel mai frecvent, toponimele provin din apelative. În momentul în care are loc transformarea apelativului în nume de loc, cel dintâi „poate căpăta o relativă stabilitate, menită să-l ferească, cel puțin parțial, de modificările la care sunt supuse cuvintele obișnuite”⁸.

„În toponimie încercăm să spunem ceva despre un obiect, ca să reușim să-l desemnăm, să-l identificăm». Excepție fac o serie de toponime arbitrare, create în epoca modernă, în care identificarea se face prin «etichete», indiferent de caracteristicile obiectului. În aceste cazuri, obiectul este numit fără a se mai spune ceva despre el”⁹. În aceeași ordine de idei putem aduce afirmația autorilor lucrării *Toponimie*¹⁰: „în evoluția

⁷ Hristea, *op. cit.*, p. 19.

⁸ Iordan, *Toponimia*, p. 8.

⁹ Cojocaru, *Toponimia*, p. 8, nota 8; citatul inserat aparține lui Coșeriu, comunicare orală, Iași, 1994.

¹⁰ Nicolae-Suditu, *Toponimie*, p. 29.

numelor de locuri avem de-a face atât cu elemente dinamice, cât și cu elemente / tendințe conservatoare”, totul datorită caracterului viu al limbii. Spre exemplificarea fenomenului de conservare am ales toponimul *Mociur*, însemnând la origine „mlaștină”, care azi desemnează numele unui cartier din Reșița, nemaidesemnând realitatea geografică.

Deci se poate vorbi despre desemantizare toponimică mai ales în epoci ulterioare momentului în care a luat naștere. O situație concretă de desemantizare o constituie denumirile: *Apa Roșie* (Urseni – TM) „teren cu gropi”¹¹; *Slatina* (CS); cel din urmă și-a pierdut sensul original „apă sărată” și desemnează, de fapt, „drumul sării” pe care îl parcurgeau oierii ce treceau cu turmele prin Munții Țarcu, Semenice și Almăj¹². Drept exemple pentru fenomenul de desemantizare pot fi luate și hidronimele care constituie structuri tautologice: *Valea Potoc* (există și două așezări numite *Potoc*: una din hotarul actual al Domașnei și una ce aparține de Sasca Montană¹³, ele nu mai au nicio legătură cu apelativul *potoc* „pârâu”, dar au avut), ~ *Izvoare*, ~ *Izvorului*; *Pârâul Vâna*, ~ *Ogașul*, ~ *Mociur*, ~ *Ieruga*, ~ *Ieru*, ~ *Breg*, ~ *Balta*; *Ogașu Știubei*, ~ *La Ciuciur*, ~ *La Lacu*, ~ *cu Apă*, ~ *Vârtejului*, ~ *Vălaielor*, ~ *Știubeiului*; *Balta Apă*, ~ *Bării*, *Pârâului* în care termenul al doilea devine toponim (fără funcție de denominare a obiectului geografic). Alt exemplu: toponimul *Izvoare* desemnează un șes arabil în apropierea perimetrului construit al satului – Toager (TM), unde sunt două izvoare (DGITT: 219), hidronimul *Izvoarele*, pârâu care își preia apele de la mai multe izvoare de pe Dealul Șumigului – Gătaia (TM). În primul caz e vorba de desemantizare.

În cazul contactului între zone de limbi diferite, se poate întâmpla ca în momentul preluării toponimelor aparținând comunității învecinate împrumutul să se facă parțial, dacă este vorba de structură toponimică sau să fie însoțit fenomenul împrumutului de o resemantizare pe care o suferă referentul geografic. „Una din cauzele schimbărilor semantice își are fundamentul tocmai în continua încercare de „supunere” a limbii la realități punctuale, concrete.”¹⁴

„Este cunoscut faptul că motivarea semantică a numelor proprii (atât a toponimelor, cât și a antroponimelor) se petrece nu numai în momentul creării acestora, în actul lor de naștere, ci și în cursul procesului de integrare (de adaptare) a împrumutului, în care un integrat (împrumut), semantic gol, trebuie umplut cu un sens în limba care face împrumutul. Pentru funcția de comunicare a numelui propriu (aceea de individualizare),

¹¹ DTB, p. 19.

¹² Ioniță, *Nume*, p. 176.

¹³ Țeicu, *Banatul montan în Evul Mediu*, p. 362, apud Ioniță, *Contribuții lingvistice*, 3, p. 109.

¹⁴ Cojocaru, *op. cit.*, p. 22.

procesul este facultativ și redundant. El este însă întâlnit în toate limbile.”¹⁵ De exemplu, intervenția oficialităților maghiare asupra toponimiei din Transilvania și Banat a dus la modificarea toponimelor românești. Unul dintre hidronimele care a cunoscut procesul de maghiarizare este afluentul de dreapta al *Timișului* – *Râul Rece*, care la 1870 a primit numele *Hideg* (< magh. *hideg* „rece”) și așa a fost înscris și păstrat pe hărțile românești (după 1918). Alt hidronim *Reul Alb/Râul Alb* apare atestat la 1520, dar noi azi îl cunoaștem slavizat: sl. *bělŭ*, -a „alb” + *reka* „râu” *Belareca*.

În concluzie, există o dinamică permanentă a semanticii toponimiei și, mai ales, a structurilor toponimice, datorată, nu de puține ori, unor factori perturbatori, cum ar fi, de exemplu, imperfecțiunile în transmiterea și în înțelegerea informației.

Toponimia, „parte din lexic”¹⁶, sub aspect formativ, are la bază cuvinte obișnuite din limbă sau nume proprii de persoană. Nu toate cuvintele din lexic, ci doar *apelativele* pot îndeplini funcția de toponime: *gârlă*, *munte* etc., pentru că au funcția denominativă necesară comunicării dintre persoane (astăzi mai sunt folosite mai ales în zone restrânse, în mediul rural); aceleași apelative de-a lungul istoriei au suferit procesul de golire semantică (adică au pierdut orice legătură etimologică originară), deci s-au abstractizat, și au putut devenit *toponime propriu-zise*. În loc de *apelativ* se mai folosește expresia *termen entopic* sau simplu *entopic*. Unele apelative au dispărut din vorbirea curentă, dar au rămas în toponimie (de exemplu, *slatină* „apă sărată, sărătură” nu poate fi dat uitării datorită utilizării lui în aproximativ 30 de toponime în Banat, v. *infra* p. 16-20). „Toponimia unei zone nu trebuie interpretată numai ca o imagine descriptivă a locului, ci și ca o istorie a acestuia (relevând dinamica peisajului antropizat, paleografia recentă a acestuia), aspect ce trebuie avut în vedere când evaluăm gradul de acoperire spațială a unui toponim.”¹⁷ Despre același raport apelativ-toponim vorbește și Em. Bureștea¹⁸ și stabilește următoarele situații: *apelative topice* cu un grad foarte mic de toponimizare (de obicei apare însoțit de prepoziție: *Între Ape*, *Între Știoalne*, *Între Potoace* ș.a.; *apelative topice* cu un grad avansat în procesul de toponimizare: *Mociur* are la bază apelativul omonim cu sensul de „mlaștină”, sens care nu mai are relevanță atâta timp cât acum denumește un cartier din municipiul Reșița – CS, dar tot în Banat, în jud. TM, este numele unui „pârâu ce vine de la Cralovăț pe marginea satului Topolovățu Mare, unde se unește cu Lipari, apoi cu *Curașița* (pe dreapta) și se varsă în

¹⁵ Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 174 – nota 20.

¹⁶ Iordan, *Toponimia*, p. 8 ș.u.: *apelativele reprezintă definiții foarte concise ale realităților spațiale*.

¹⁷ Nicolae-Suditu, *Toponimie*, p. 19.

¹⁸ *Relația dintre toponime și apelative*, p. 13.

Bega în hotarul satului Șuștra”¹⁹; *toponimice propriu-zise: Dunăre, Mureș, Timiș* ș.a. care au funcția de desemnare a realității geografice – în aceste cazuri „ape curgătoare”²⁰

Cercetarea hidronimelor din Banat presupune prudență destul de mare din cauza absenței documentelor pentru anumite perioade din istorie și mai ales în privința microhidronimelor.

„Sinonimele (toponimice – n.n.) sunt denumirile bazate pe unități lexicale diferite, dar cu același *referent*.”²¹ Referatul de față este realizat din perspectivă paralingvistică (este primordial obiectul geografic, nu numele său). La întrebarea *Cum (când) apar sinonimele toponimice?* se poate răspunde în mai multe feluri: 1. „când denumirile au fost oficializate de către administrația străină (sau au fost înregistrate de către străini); 2. când au fost culese din zone bilingve, apărând astfel sinonimele interlingvistice”²² etc. În aceeași zonă geografică apar dublete toponimice – sinonime – ale aceleiași realii („fie toponime mai vechi alături de altele mai noi sau create în aceeași epocă”²³). De exemplu, în bazinul hidrografic al râului Bega, există 24 de dublete sinonimice la nivelul microhidronimelor: (*Căprioara / Căprișoara; Valea Mare / Lunca Largă; Valea Mare / Șasa; Carpen / Valea Carpenilor; Șerbeni / Pârâul Șerbenilor; Gladna / Râul; Cladova / Valea Ursoane; Stanovit / Secaș; Vizma / Dominațiu; Glavița / Cârlea; Săraz / Cârlea; Labașinț / Ciolt; Behela / Luchin; Unu / Reisenberg; Pogănești / Pireu; Pogănești / Pogăniș; Hisiaș / Bucurovăț; Gherteamoș / Lunga; Barcaș / Bichici; Buzad / Zichineruga; Băcin / Suma; Slatina / Izvorin*) și 4 triplete sinonimice (*Stâlpul / Apa Stâlpului / Valea Stâlpului*) (sinonimia se realizează între apelative – primul termen al structurii *apa-valea*); *Bega Veche / Beregsău / Niraj / Nirad; Măgheruș / Fibiș / Niarad; Apa Mare / Vâna Ciurei / Apa Neagră*).

În bazinul *Carașului* dubletele sinonimice sunt: *Gârliște / Anina; Gelug / Lupac; Nermed / Gelugul Mare; Lișava / Bodovița; Oravița / Măgurean; Ciclova / Valea Lungă; Jam / Crivaia*; există și un triplet: *Mășcășani / Ogașul Mășcășani / Mășcășeni*.

În bazinul *Mureșului*: *Bulza / Ionești; Drăuț / Valea Oveselor; Valea Țiganilor / Pârâul Țiganilor; Giucoșin / Giugoșin*.

¹⁹ DTB, VI, p. 56.

²⁰ Buretea, *op. cit.*, p. 18-22. A se vedea în acest sens și Sala, *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, SCL, IX, 1958, p. 338-340.

²¹ *Tezaurul toponimic. Moldova*, p. LXXI.

²² *Ibidem*, p. LXXI.

²³ Cojocar, *Toponimia*, p. 31.

În bazinul Bârzavei (afluent al Timișului): *Doman / Budinic; Țerova / Beava; Copăș / Gârliște; Moravița / Nanoviște; Boculundia / Nanoviște; Măureni / Lunca; Boruga / Moravița.*

Hidronimele *Nera* (în dreptul s. Lescovița – CS), *Caraș* (în dreptul s. Ticvanu Mare – CS), *Cârpa* (în dreptul s. Valea Timișului– CS) au ca denumire locală *Râu*. *Vezi și Bistrița și Repedele* (vezi G. Kisch, citat de V. Ioniță²⁴), care reprezintă un caz de dublet sinonimic.

Sinonimia poate fi studiată „atât intrasistematic (între toponimele desemnând același obiect geografic), cât și intersistematic (între toponime și entopicele cu funcție toponimică)”²⁵. Pentru ultimul caz ne-a interesat situația în care un entopic (apă, râu etc.) poate avea o valoare distinctivă, înlocuind hidronime propriu-zise (*Bega, Nera* etc.). Așadar, în evoluția toponimică această înlocuire (cel puțin pentru perioada istorică) poate explica existența unor hidronime cu sens generic, fără să mai recurgem la teoria primitivismului gândirii.

Sinonimia toponimică este totală (când un pârâu are mai multe denumiri) sau parțială („când se confundă, în diverse surse și în mintea informatorilor, numele afluenților sau ale izvoarelor cu numele unor porțiuni mai mult sau mai puțin delimitate ale cursului unui pârâu”²⁶).

„Omonimele sau heteronimele sunt denumirile cu aceeași formă, dar cu referent diferit”²⁷. De exemplu, există în zone învecinate (două bazine hidrografice învecinate) două realități geografice (două râuri) identice ca nume: *Slatina* (bazinul *Begăi; Timișului* (3)); *Șopot* (Bazinul *Begăi; Nerei*); *Valea Satului* (bazinul *Dunării* (2)); *Valea Mare* (bazinul *Dunării* (3); *Nerei; Bârzavei; Begăi*) etc. În aceste cazuri este posibil ca ariile de circulație să nu se intersecteze și, fiindcă ele circulă doar în microzonele lor, hidronimele acestea trebuie să fie incluse în categoria toponimelor locale.

Alt exemplu: un sat și un (pâ)râu poartă același nume. „...când un sat și un pârâu poartă același nume, avem dreptul să admitem, până la proba contrarie, că pârâul a fost denumit înaintea satului (și de către locuitorii satelor învecinate, pe unde curge pârâul). Evident că întâlnim și fenomenul opus, dar mult mai rar.”²⁸

De exemplu, în bazinul *Begăi*: *Căran* (cu varianta fonetică *Caran*) / *Carani*, s. com. Sânaandrei; *Cruceni* / *Cruceni*, s. com. Șagu; *Fibiș* (cu sinonimele *Valea Fibiș/Pârâul Fibiș*) / *Fibiș*, s. com. Mașloc; *Buzad* / *Buzad*, s. com. Bogda; *Sintar* / *Sintar*, s. com. Bogda; *Barcaș* / *Barcaș*, s.

²⁴ *Contribuții lingvistice*, 1, p. 27.

²⁵ Moldovanu, *Principii*, p. 85.

²⁶ Ciubotaru, *Oronimia*, p. 17.

²⁷ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, p. LXXI.

²⁸ Iordan, *Toponimia*, p. 3.

desființat, înglobat la s. Stanciova, or. Receaș; *Iosifalău* / Iosifalău, s. com. Topolovățu Mare; *Hisiaș* / Hisiaș, s. com. Ghizela; *Hodoș* / Hodoș, s. com. Brestovăț; *Labașinț* / Labașinț, s. com. Șiștarovăț; *Chizdia* / Chizdia, veche denumire a s. Coșarii, com. Brestovăț; *Hezeriș* / Hezeriș, s. com. Coșteiu; *Pogănești* / Pogănești, s. com. Bârna; *Glavița* / Glavița, s. desființat, înglobat la s. Nevrincea, com. Bethausen; *Vizma* / Vizma, s. com. Secaș; *Secaș* / Secaș, s. com.; *Fădimac* / Fădimac, s. com. Balinț; *Cladova* / Cladova, s. com. Bethausen; *Topla* / Topla, s. com. Mănăștiur; *Pădurani* / Pădurani, s. com. Mănăștiur; *Homoșdia* / Homoșdia, s. com. Curtea.

O situație aparte o constituie hidronimul *Coștei* (afluent de dreapta al Begăi, se varsă în dreptul or. Făget), care are ca omonim s. Coșteiu și Coșteiu de Sus, dar care nu are nicio legătură cu acestea în realitate, ci e vorba aici de o simplă coincidență de nume. Există un stăvilar lângă s. Coștei(u) făcut în 1759-1760. Alt exemplu: *Surduc*, afluent al râului Apa Mare, afluent al râului Bega / Surduc Mic, s. com. Traian Vuia, care are legătură cu acumularea Surduc-Fârdea, nicidecum cu prima denumire Surduc; *Gladna* / Gladna (Română / Montană), s. com. Fârdea, pe porțiunea ce curge prin cele două localități se numește *Zoldiana*.

Un alt caz de omonimie îl constituie și toponimul *Hodoș*, care în DTB, V, p. 14 este înregistrat *Hodoș*¹, *Hodoș*², *Hodoș*³ (1. sat; comună – Boldur – TM; 2. sat; comună – Brestovăț – TM; 3. vale cu apă, pârâu – Albina – TM; cartier în s. Știuca - TM) – toponimul este explicat cf. unui apelativ magh. *hódos* „loc cu castori” sau antrop. *Hodoș*. În satul Sălbăgelu Nou – CS există un șes arabil denumit *Hodoși* după locuitorii de la care s-a cumpărat terenul pentru pășune (din satul Hodoș).

Omonimia a creat serioase probleme în toponimie. Pentru a se evita coincidențele de nume, s-a apelat la *determinative* (luând astfel naștere *structurile toponimice*). Determinativele arătau poziția geografică a respectivei realii față de alta (de exemplu, pentru localități, determinativele folosite în acest scop erau *de sus*, *de jos*) sau erau toponime, hidronime etc. De exemplu: *Beregsău* / Beregsău (Mare/Mic), s. com. Săcălaz; *Remetea* / Remetea Mare s. com.; *Bunea* / Bunea (Mare/Mică), s. or. Făget. Determinativele au funcția de a indica despre care variantă din totalul de variante identice este vorba (aceasta reprezentând una dintre soluțiile de înlăturare a omonimiei toponimice). Se disting două tipuri de determinative: „eterogene și omogene”²⁹. În continuare, vom clasifica o serie de hidronime din această perspectivă:

a) determinativele *eterogene* cu grad înalt de individualizare (entopic + toponimic): *Valea Padeșului*, ~ *Baciului*, *Godeanu* ș.a.. Ele

²⁹ Sala, *Determinative*, p. 62.

oferă informații exacte în legătură cu localizarea apei curgătoare sau stătătoare.

b) determinativele *eterogene* cu grad mediu de individualizare (entopic + antroponim): *Valea Lupoanii / ~ Lupului ; Arzeu lu Achim, Tău Ursului* ș.a.

c) individualizarea cea mai slabă o conferă determinativele *eterogene* de tip adjectiv: *Pârâul Rece, Râul Alb, Apa Mare* etc.

d) determinativele *omogene* sunt cele care intră în perechi (dublete) sau triplete (*mare/mic(ă); lung(ă)/scurt(ă), alb(ă)/negru, -ă*): *Valea Rastovacea / ~ ~ Afundă; Pârâul Vâna Mică / ~ Mare; Valea Albă / ~ Neagră; Valea Lungă / ~ Română*. De exemplu determinantul *a Mijlocaie* (*Băltătaua ~ ~*) este al treilea din seria antonimică: *a Mare (Băltătaua ~ ~)*, *a Mică (Băltătaua ~ ~)*, iar *cu Hocna (Băltătaua ~ ~)* este al patrulea – s. Var, com. Obreja - CS³⁰.

Diferența între cele două tipuri de determinative este aceea că *determinativul eterogen* precizează o variantă dintr-un număr mare de variante, iar cel de-al doilea precizează o variantă din două sau trei.

Un capitol întreg dedicat tautologiilor lingvistice are Al. Graur³¹, el considerând ca primă cauză în nașterea acestor anomalii lingvistice trecerea în graiul unei populații de altă limbă venite pe anumite teritorii a unor apelative folosite ca nume de locuri. Astfel că apelativul vechi e socotit ca nume propriu neanalizabil și i se adaugă traducerea lui în limba nouă. Dar tautologii se pot naște chiar dacă nu intervine o limbă străină, „câci și materialul din aceeași limbă ajunge să fie neînțeles când se învechește”³²: *Pârâul Vâna (Mică / ~ Mare); ~ de la Șopot; ~ Șipotului; ~ Ieruga; ~ Potoc; ~ Vâna, ~ Ogașul, ~ Mociur, ~ Ieru, ~ Balta; Valea Potoc, ~ Isoare, ~ Izvorului; Ogașu Știubei, ~ La Ciucur, ~ La Lacu, ~ cu Apă, ~ Vârtejului, ~ Vălaielor, ~ Știubeiului; Balta Apă, ~ Bării, ~ Pârâului*.

Teoria unor false tautologii a fost susținută de M. Homorodean³³ (1969, 1970) care consideră că nu există identitate între unitățile toponimice, că există măcar diferențe de nuanță între cei doi termeni (cele două structuri). De aceeași părere este și Al. Graur, cu rezerva că uneori e nevoie de aceste tautologii toponimice, mai ales atunci când vorbitorii nu cunosc înțelesul cuvântului.

Al. Graur consideră că „etimologia se face numai când, în afară de forma sonoră, cunoaștem și înțelesul originar”, fapt care nu e greu dacă înțelesul e transparent (de exemplu, un loc se cheamă *Între ape*, pentru că

³⁰ Frățilă, *Toponimie bănățeană*, p. 125-126.

³¹ *Nume*, p. 15 ș.u.

³² *Ibidem*, p. 16.

³³ În SMO și ACILFR, I.

se vede cu ochiul liber că acolo se adună apele), dar dacă înțelesul trebuie căutat în studii, texte, hărți e destul de dificil de stabilit concret ce a însemnat el mai întâi. Din diverse motive, unele hidronime au etimologii nesigure până astăzi, altele chiar necunoscute, nefiind de ajuns să punem alături cuvinte care doar printr-un accident sună la fel sau au același înțeles. De exemplu, o falsă etimologie (o etimologie fantezistă) este cea a toponimului *Slatina* < *Stella Latina* (exemplu citat din Nicolae-Suditu³⁴).

Etimologii neclare: *Bega* (v. *supra* p. 8-9), *Caraș* (< fie dintr-un hipocor. al unui nume de persoană cu tema *kras* + suf. -ș, fie reprezintă un derivat dintr-o veche temă *car-* „piatră”); *Drăuț* (< sl. *drauț* „pasăre de pradă” sau antrop. *Drăguț* < *Dra(gu)* + suf. -uț). Al. Graur dă un exemplu din Banat pentru a demonstra că „însuși faptul că se dau atâtea (5) explicații diferite este cea mai bună dovadă că nu avem niciuna demnă de încredere”³⁵: hidronimul *Bârzava* este pus în legătură cu numele localității *Bersovia*, este explicat ca „râul mestecenilor” (cf. rus. *berēza*), dar și ca „repedele” (cf. rus. *borzyi*), sau ca „albul” (cf. alb. *bardhë*), ca „înaltul” (cf. germ. *Berg* „munte”, dar și germ. *bergen* „a ascunde”).

Etimologii necunoscute: *Sverdinul (Mare)*, *Lighia/Lighidia*, *Fădimac*, *Chelmac*.

În DTB (1987), *Homojdia / Homoșdia* are et. nec., dar V. Frățilă (2007) propune o etimologie a acestui toponim (< oicon. *Homoșdia* < **Homoș* (< **Hom-* + suf. -oș) + suf. magh. -d + -ia, dar cu păstrarea lui *h*-inițial. Cf. și *Hamoș*).

Erori semantice pot fi rezolvate de multe ori de cercetarea lingvistică de teren: oiconimul (și hidronimul omonim) *Armeniș*, sat – CS, pare a proveni fie de la etnonimul *armean* (așa cum presupune și I. Iordan³⁶), fie de la entopicul peceneg-cuman *orman* „pădure mare”, dar V. Ioniță³⁷ arată că nu are legătură cu niciunul dintre apelativele menționate, ci provine de la etnonimul *armân/român* (și aduce în sprijinul acestei afirmații supranumele dat localnicilor de cei din satele vecine și anume „țânțari”, deoarece mai demult ei spuneau „ținți” în loc de „cinci”).

Când este vorba de grupuri de cuvinte (de structuri toponimice) problema este mult mai clară, ele sunt formate pe teren românesc fără nicio îndoială; de exemplu: *Ochiul Beilului*, *Lacul Urlătoarea*, *Balta Râului* etc.

Aproape toate numele de locuri (deci și cele ale apelor) au fost la origine simple apelative, chiar dacă azi unele dintre nu mai au nicio legătură de sens cu locul pe care îl denumește. Dintre hidronimele formate din două cuvinte sunt importante cele care au ca prim termen al sintagmei

³⁴ *Toponimie*, p. 56.

³⁵ *Nume*, p. 20.

³⁶ *Toponimia*, p. 267.

³⁷ *Nume*, p. 237.

termeni entopici majori, cu caracter general hidronimic, cum ar fi: *izvor, ogaș, pârâu, râu, vale* pentru ape curgătoare și *baltă, lac* pentru cele stătătoare.

Hidronimele, chiar dacă sunt „elemente ale lexicului, nu se pot totuși confunda cu cuvintele comune corespunzătoare, deoarece ele presupun unele trăsături specifice, diferite de cele ale apelativelor, printre care funcția de desemnare este cea mai importantă”³⁸.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ***, *Tezaurul toponimic al României. Moldova, I (A-O) Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772-1988, A. Unități simple (Localități și moșii)*, coord. Dragoș Moldovanu, București, 1991.
- ACILFR, I = *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și Filologie Romanică* (București, 1968), București, I, 1970.
- Bureștea, *Aspecte* = Emilian Bureștea, *Unele aspecte ale relației dintre toponimic și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, XXIV, 1975.
- Ciubotaru, *Oronimia* = Mircea Ciubotaru, *Oronimia și hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001.
- Cojocaru, *Toponimia* = Vlad Cojocaru, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2005.
- Comloșan-Borchin, *Dicționar* = Doina Comloșan, Mirela Borchin, *Dicționar de comunicare*, I, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002.
- Crețan-Frățilă, DGITT = Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționarul geografic, istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007.
- DTB, I (A-B), VI (M-N) = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, I (A-B), IV (F-G), VI (M-N), Timișoara, Tipografia Universității, 1984; 1989.
- Florea, *Nume* = Viorica Florea, *Cum au luat naștere numele de apă*, în LST, 1965.
- Florea, Viorica, *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, XVII, 1972, nr. 1.
- Florea, *Raportul* = Viorica Florea, *Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3.
- Frățilă, *Contribuții lingvistice* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Frățilă, *Toponimie almăjeană* = Vasile Frățilă, *Toponimie almăjeană*, în *Studia in honorem magistri Alexandru Metea*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2008.
- GA, I = *Gramatica limbii române, I, Cuvântul*, București, Editura Academiei, 2005.

³⁸ Bureștea, *Aspecte*, p. 207.

- Hristea, *Sinteze* = Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1971.
- Ioniță, *Contribuții lingvistice*, 1/3 = Vasile C. Ioniță, *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie 1*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2002; 3, Reșița, Editura Banatul montan, 2007.
- Ioniță, *Nume* = Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1982.
- Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- Moldovanu, *Principii* = Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară” (ALIL), XXVIII, 1972, p. 73-100.
- Nicolae-Suditu, *Toponimie* = Ion Nicolae, Bogdan Suditu, *Toponimie românească și internațională*, București, Editura Nemira, 2008.
- Sala, *Determinative* = Marius Sala, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în LR, XIII, 1964, nr. 1.
- Sala, Marius, *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, SCL, IX, 1958.
- SMO = *Studii și materiale de onomastică*, București, 1969.
- Toma, *Formula semantică* = Ion Toma, *Formula semantică a numelui propriu*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), nr. 1, 1995.
- Țeicu, Dumitru, *Banatul montan în Evul Mediu*, Timișoara, Editura Banatica, 1998.

CONSIDERATIONS REGARDING HYDRONYMS IN THE BANAT REGION (Abstract)

All types of semantics (lexycal or toponymic) use the same concept-meaning- which can be defined as “*the representation of the object, as reflected in our mind*”. Although in toponymy there exists a terminology (of special terms) whose dominant feature is the lack of plurivalence and, implicitly, of ambiguity, there is a phenomenon through which, as consequence of some distortions, toponymic synonyms, antonyms and homonyms are formed. Mainly, it refers to distortions within minor toponymy, but they also occur at the level of major toponymy.